

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

PATHFINDERS
FOR PEACEFUL, JUST AND INCLUSIVE SOCIETIES

УКРАЇНА
La Strada

JURFEM.ua
Ukrainian Women Lawyers Association

ОФІС
ГЕНЕРАЛЬНОГО
ПРОКУРОРА

ДОРОЖНЯ КАРТА (ПРОЄКТ)

ПО ЗАСТОСУВАННЮ ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ У СПРОЩЕННІ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ПРИ ОТРИМАННІ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ПРИПИСІВ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ГЕНДЕРНО-ОБУМОВЛЕНОГО ТА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

ПРОБЛЕМАТИКА

Проблема гендерно-обумовленого і домашнього насильства – це комплексна проблема, вирішувати яку доцільно застосовуючи скоординовані політики та комплексний підхід.

Насильство, як і будь-яке явище, колись починається – в кожній окремій родині, шлюбі чи інших взаємовідносинах існує момент, коли насильство проявляється вперше. Будь-яка форма насильства порушує права людини, тому держава у світлі позитивних зобов'язань по захисту своїх громадян через закони і діяльність компетентних органів має ефективно реагувати. Протидія насильству на початковому етапі, коли масштаб проблеми є невеликим, може бути більш ефективною і забирати менших ресурсів. (Під словом ресурс мається на увазі час, кількість залучених фахівців, кількість процесів та процедур які запускаються на державному рівні). На початковому етапі є шанс змінити форму поведінки кривдника шляхом профілактичної роботи чи проходженням програм для кривдників. За наявності тяжких наслідків, які виникають внаслідок продовження повторюваного чи систематичного насильства, не завжди є можливість відновити порушені права. Інколи від вчасного реагування держави залежить не тільки здоров'я, а й життя людини.

Тобто, як тільки насильство було вчинено або навіть, за наявності обґрунтованого ризику вчинення насильства – особа, яка постраждала (або імовірно може постраждати) має отримати певний захист від державних органів через як мінімум зупинення дій, які порушують права людини. Одним інструментів такого захисту є ухвалення судом рішення про застосування обмежувального припису відносно кривдника.

Вагомим проявом людиноцентричного правосуддя – є вчасне реагування уповноважених державних органів на випадки гендерно-обумовленого і домашнього

насильства та застосування, за наявності ризиків, заходів тимчасового обмеження прав кривдника задля безпеки постраждалої особи.

Наразі в Україні на законодавчому рівні створено механізми, які гарантують постраждалій особі можливість почуватися у безпеці та відновлення її порушених прав, проте на шляху реалізації – існує ряд бар'єрів (перешкод), про які йдеться нижче.

Наслідками невчасного реагування держави на факт насильства (а відповідно й на порушення прав людини), як правило, є повторне або систематичне вчинення насильства з більш інтенсивнішими проявами, частотою та тяжкими наслідками.

ПЕРЕШКОДИ У ЗАПРОВАДЖЕННІ ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНОГО ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ГЕНДЕРНО-ОБУМОВЛЕНОГО ТА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

- **Низька обізнаність про можливість отримати в суді обмежувальні приписи як механізм захисту постраждалих від гендерно-обумовленого і домашнього насильства.** Часто навіть адвокати не знають про такий механізм захисту постраждалих та не розуміють, як він застосовується, тому і не можуть у повній мірі використати його переваги в інтересах своїх клієнтів та надати їм потрібну допомогу.
- **Низька обізнаність як серед постраждалих від гендерно-обумовленого і домашнього насильства, так і адвокатів про вимоги до змісту заяв про видачу обмежувального припису.** Якщо постраждалі від гендерно-обумовленого і домашнього насильства не дотримуються формальних вимог до змісту заяв, суди мають формальні підстави і часто відмовляють у видачі обмежувального припису.
- **Законодавчі бар'єри.** Закони України містять достатньо прогалин, які ускладнюють для постраждалих від гендерно-обумовленого і домашнього насильства доступ до правосуддя. Зокрема відповідно до ч. 1 ст. 350-2 ЦПК діти віком від 14 до 18 років обмежені в праві особисто звернутися до суду із заявою про видачу обмежувального припису: від їх імені це мають зробити батьки, родичі чи органи опіки та піклування. В той самий час за загальним правилом ст. 47 ЦПК вони можуть подавати заяви до суду з усіх інших питань, зокрема не пов'язаних із видачею обмежувального припису. Також на законодавчому рівні не прописаний механізм виконання рішень про видачу обмежувального припису.
- **Якість правосуддя .** Досить поширеною проблемою є нерозуміння суддями природи обмежувального припису, тому більшість суддів, посилаючись на презумпцію невинуватості кривдника, покладають тягар доказування їх вини на постраждалу особу. Конкуренція норм потребує роз'яснювальної роботи серед суддів задля кращого розуміння принципів верховенства права, застосування гендерно-чутливого та людиноцентричного підходів. Судді Верховного Суду в різних колегіях не мають єдиної позиції, або їх позиції суперечать одна одній, що призводить до того, що судді перших інстанцій не звертаються до неї. Існує наказ МВС та Мінсоцполітики про оцінку ризиків щодо термінових заборонних приписів, який судді не застосовують, тому що він напряму не стосується обмежувальних приписів.
- **Відсутність механізму оперативної взаємодії між органами державної влади.** Для забезпечення належної вмотивованості судового рішення, судді часто вимагають від постраждалої особи надати довідку попереднє звернення до поліції, результати

реагування або про альтернативне місце проживання кривдника в разі застосування обмежувального припису та інші довідки. Такий підхід абсолютно не враховує природу обмежувального припису, вразливість і потреби постраждалої особи. Таким чином, існування безпосередньої взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування з метою оперативного обміну інформацією, необхідною для видачі обмежувального припису буде сприяти врахуванню всіх обставин з огляду на потреби та вразливе становище постраждалих і в такий спосіб полегшить їх доступ до правосуддя.

- **Невиконання судових рішень про видачу обмежувального припису.** Не всі судді до моменту винесення рішення надають повний текст рішення негайно, а якщо надають, вказують про право кривдника на апеляційне оскарження, що ускладнює його виконання. Постраждалі звертаються до національної поліції, поліція переадресовує їх до виконавчої служби. Попри наявність судового рішення про заборону перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою, працівники поліції не виконують його, якщо кривдник є співвласником житла.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ

Людиноцентричне правосуддя передбачає, що усі – як формальні, так і неформальні – суб'єкти у сфері доступу до правосуддя ставлять людину в центр подій і зосереджуються на вирішенні правових проблем, які у неї (людини) виникають. Більше того, людиноцентричне правосуддя спрямовується на забезпечення рівного доступу до правосуддя для всіх, незалежно від рівня доходів, статі, віку, расової чи етнічної належності та інших ознак. Людиноцентричний підхід до правосуддя починається з розуміння потреб людей у правосудді та виробленні адекватних рішень для задоволення цих потреб.

Потреба у людиноцентричному підході до правосуддя ніколи не була такою нагальною, як у сьогоденні складних умовах, спричинених пандемією КОВІД-19. Найвідчутніші наслідки пандемії – у низці серйозних викликів для тих, хто забезпечує роботу системи доступу до правосуддя, адже обставини можуть призвести до подальшого збільшення прогалин у глобальній системі доступу до правосуддя. Людиноцентричне правосуддя може допомогти подолати негативні інституційні та економічні наслідки пандемії та сформуванню більш справедливого і мирного суспільства.

Як описано вище, класичний підхід до правосуддя спричинив перешкоди у доступі до правосуддя постраждалим від гендерно-обумовленого і домашнього насильства, які звертаються із заявами про видачу обмежувального припису, але здебільшого не отримують захисту. Застосувавши людиноцентричний підхід, вдалося визначити перешкоди до правосуддя та, найголовніше, ідентифікувати потреби осіб, які повинні бути в центрі уваги системи правосуддя в даній ситуації – постраждалих від гендерно-обумовленого і домашнього насильства, які шукають захисту, і на їх основі розробити шляхи вирішення, які задовольняють потреби постраждалих.

ЗАКЛИК ДО ДІЙ

- 1. Підвищити рівень обізнаності про обмежувальні приписи як механізм захисту постраждалих від гендерно-обумовленого і домашнього насильства:**
 - Розповсюдити інформаційні матеріали та аналітичні статті на дану тематику серед професійної аудиторії.
 - Розмістити інформацію про можливість звернення за безоплатною правовою допомогою і зразки заяв про видачу обмежувального припису у судах першої інстанції, бюро безоплатної правової допомоги, офісах національної поліції, жіночих консультаціях, пологових будинках тощо та веб ресурсах цих й інших партнерів.
- 2. Надати практичну допомогу постраждалим від гендерно-обумовленого і домашнього насильства:**
 - Розробити зразок заяви про видачу обмежувального припису з урахуванням судової практики, який є «дружнім до користувача»;
 - Розмістити зразки заяв про видачу обмежувального припису у судах першої інстанції, бюро безоплатної правової допомоги, офісах національної поліції, та веб ресурсах цих та інших партнерів.
 - Розробити як пілотний проект модуль для забезпечення можливості подачі заяви про видачу обмежувального припису в онлайн режимі.
- 3. Усунення законодавчих бар'єрів:**
 - Розробити проекти змін до Цивільного процесуального кодексу України по вдосконаленню правового врегулювання кола суб'єктів на звернення із заявою про видачу обмежувального припису, законодавчих та підзаконних актів на усунення прогалин у сфері виконання судових рішень про видачу обмежувального припису, розробити методiku оцінки ризиків, яку зможуть використовувати судді.
- 4. Покращити якість судових рішень:**
 - Співпрацювати з Верховним Судом із залученням суддів та працівників апарату по узагальненню правових позицій цієї категорії справ з часу набуття чинності відповідним законом.
 - Представити результати узагальнення правничій спільноті зокрема суддям, адвокатам, прокурорам, представникам громадських організацій.
 - Оновити модуль по темі видачі обмежувальних приписів в рамках навчального курсу для суддів в Національній школи суддів України, зокрема в частині судової практики з урахуванням міжнародного досвіду, аналізу національної судової практики, методології проведення оцінки ризиків.
 - Розробити інструкцію та форму проведення оцінки ризиків під час розгляду заяв про видачу обмежувального припису.
 - Дослідити питання доцільності впровадження внутрішньої спеціалізації суддів по розгляду справ, пов'язаних з гендерно-обумовленим і домашнім насильством.

5. Налагодити оперативну взаємодію між органами державної влади:

- Використати досвід Київського районного суду м. Одеса в налагодженні процесу оперативного обміну інформацією в електронній формі між судами, учасниками судового процесу, органами державної влади, профільними громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами.
- Розробити і впровадити в регіональному масштабі національну концепцію обміну інформації в електронному форматі між судами, органами державної влади та громадянами, залученими до провадження по розгляду заяв про видачу обмежувального припису з тим, щоб всі матеріали по справі для розгляду судом були доступні якомога швидше в електронному вигляді.

6. Забезпечити оперативне виконання судових рішень про видачу обмежувального припису:

- Провести дослідження по узагальненню судової практики щодо стану виконання судових рішень про видачу обмежувального припису,
- Запровадити регулярне обговорення аналізу статистичних та інших релевантних даних із залученням керівництва МВС, Мінсоцполітики, Національної поліції України, Міністерства юстиції України, Офісу Генерального прокурора, громадськості.
- Розробити інструкцію для працівників Національної поліції України з алгоритмом негайного реагування на невиконання судових рішень про видачу обмежувального припису.

ЛІДЕРСТВО ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Ця Дорожня карта була розроблена за пропозицією учасників Першого всеукраїнського обговорення з питань людиноцентричного правосуддя, яке відбулося 17 листопада 2020 року. За підтримки Програми USAID “Нове правосуддя” було створено Робочу групу для роботи над нею. Для підготовки проекту Дорожньої карти члени робочої групи опрацювали аналітичні звіти, які досліджували дану проблематику, судову практику та дослідили потреби постраждалих від гендерно-обумовленого та домашнього насильства. Наступним етапом у цьому процесі стане вироблення конкретного Плану дій із визначенням ключових виконавців і критерієм відстеження досягнутого прогресу

Ключових партнерів, які демонструють лідерство та зацікавленість у підготовці та виконанні цієї Дорожньої карти й готові долучитися до роботи над Планом дій, в тому числі шляхом делегування представників до складу Робочої групи, можна розділити на три групи. Перша група – Міжнародні партнери, яка включає Програму USAID “Нове правосуддя” та Міжнародну експертну групу за мирне, справедливе та інклюзивне суспільство (Pathfinders for Peaceful, Just and Inclusive Societies). Друга група – Урядові партнери, до якої входять Міністерство юстиції України, Верховний Суд, Координаційний центр з надання правової допомоги, Офіс Генерального Прокурора. Третя група – Неурядові партнери, а саме: Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем», Громадська організація «Ла Страда-Україна», Національна асоціація адвокатів України та адвокатка Людмила Гриценко.

ПОДАЛЬШІ КРОКИ З ВИКОНАННЯ ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ

Ця Дорожня карта буде представлена під час Другого Всеукраїнського Обговорення «Людиноцентричного правосуддя в Україні» та надіслана усім зацікавленим сторонам. Міжнародні організації, які здійснюють діяльність в Україні, проекти міжнародної технічної допомоги, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації та органи самоврядування запрошуються долучитися до втілення і підтримки запланованих заходів.